

Pääkirjoitus

Jani Vuolteenaho & Hanna-Mari Ikonen

Aina töissä / ei töissä

Työn muuttuva tilallisuus

Maantiede ei ole perinteisesti ollut työtä tutkiva erityistiede, mutta työhön kytkeytyviä ilmiöitä (kuten teollisuuden ja palveluiden sijoittumista, alueiden elintasoeroja ja muuttoliikettä) ja maisemajälkiä (viljelyksistä konurbaatioihin) alalla on tutkittu kauan. Moniulotteisena ja -mittakaavaisena tilallisena ilmiönä työ pakenee helppoja määritelmiä. Silti työn maantieteen kestävästä tärkeydestä kertovat monet seikat: aluemaantieteen kuvauksissa väestön toimeentulon muodot ovat olleet ohittamattomia faktoja aivan kuten elinkeinojakauman mittarit modernien yhteiskuntien aluerakennetta tutkittaessakin. Uudempiä tutkimuskohteita edustavat puolestaan tuotannon ja jakelun verkostot, joiden silmukoissa miljoonat ihmiset eri puolilla maapalloa työskentelevät, työn organisoitumisen tilallisuus sekä työn paikkasidonnaiset merkitykset yksilöille ja ihmisryhmille. Globalisaatio ja rajojen avautuminen ovat myös nostaneet esiin kytköksen työmarkkinoiden muutosten ja yhteisöllisten identiteettien välillä. Esimerkiksi Suomessa keskustelut kansakunnan tilasta näyttävät jopa pääsääntöisesti kiteytyvän huoleen ”suomalaisen työn” kilpailukyvyistä ja tulevaisuudesta kiristyneen kilpailun oloissa (esim. Alasoini 2010). Yhteiskunnallisesta näkökulmasta työelämän muutosten kipeyttä ilmentävät niin ”osaajien” houkuttelemiseksi ja ”aivovuodon” tyrehdyttämiseksi laaditut tietoyhteiskunta-, maabrändi- ja yrittäjyysstrategiat, korkea- ja ammattikoulutustarpeiden uudelleenarvioinnit kuin huoli eläkeläisten ja työttömien määrän kasvusta taloudellisen ”aktiiviväestön” kustannuksella.

Yksilö- ja perhetasolla riskiyhteiskunnan (Beck 1990) epävarmuudet ovat iskeneet vähintään yhtä konkreettisesti: ammatista ja koulutustaustasta riippumatta yhä useampi on joutunut arvioimaan uudelleen palkkatyön, muun arkityön ja vapaa-ajan tärkeyttä ja tasapainoa elämässään. A.W. Yrjänälle tuo tasapaino merkitsee sitä, että ”*ei tee töitä* [eikä] *vietä vapaa-aikaa* [koska] *on aina töissä*” (Kempainen 2010). Rockmuusikko-sanataiteilijan boheemissa elämänfilosofiassa on kiinnostavia kaikuja Henri Lefebvren (1958/1991) esittämästä kritiikistä, jonka mukaan moderni aikakausi on vieraannuttanut ihmiset ”kokonaisena” eletyistä elämästään pilkkoessaan tämän palkkatyön (tuotannon) ja vapaa-ajan (kulutuksen) erillisiin aikoihin ja paikkoihin. Realiteetti kuitenkin on, että harva nykymaailmassa edes haluaa irrottautua työn ja vapaa-ajan vuorottelusta arjessaan. Työ on ihmisille vahva sosiaalinen normi ja käytännöllinen pakko: valtaosa aikuisväestöstä hankkii itselleen ja läheisilleen pääosan ”normaalin elämän” edellytyksistä palkkatyössä käymällä. Palkkatyöllä ei myöskään ole pelkkää välinearvoa, vaan työ itsessään luo sisältöä elämään: se organisoi arkea, kytkee sosiaalisesti ja tarjoaa mahdollisuuksia pätevyitä ja saada arvostusta. Kokonaan toinen asia on, että työtä ei löydy kaikille halukkaille tai vaikka löytyisi, kaikilla aloilla ja kaikissa paikoissa työstä maksetulla korvauksella ei tule toimeen. Palveluvaltaisessa *high touch* -taloudessa nimenomaan ”työssäkäyvät köyhät” ovat kasvava joukko (esim. McDowell 2009).

Uusliberalistisen kilpailuyhteiskunnan myötä palkkatyöstä on tullut entistäkin korostuneemmin ominen kykyjen ja menestyksen osoittamisen areena. Samalla uudistukset työmarkkinoilla ja -paikoilla ovat korostaneet piirteitä, joita voi Juha Siltalan (2007) sanoin kuvata ”työelämän huonontumisena”: kilpailumentaliteetin arvostus yli välittämisen, työpaikkakiusaaminen, vähättely, epäreilu kohtelu, tarkkailu,

jatkuva kiire, kaoottisuus, palkattomat ylityöt ja muu työajassa joustaminen, lasikattoihin törmääminen, työttömyydellä pelottelu ja irtisanomisten katkeruus. Tänä päivänä tuskin kenelläkään on epäilystä siitä, että palkkatyön maailma on myös valtakamppailun kenttä. Yhteiskuntakritiikillä ja utopioilla paremmasta työelämästä on tilauksensa, johon myös maantieteellisessä tutkimuksessa tulee reagoida.

Alue ja Ympäristö -lehden tämänkertainen numero koostuu kirjoituksista, joiden polttopisteessä ovat työn ajankohtaiset aluerakenteelliset ja organisatoriset muutokset sekä tilalliset ja arkiset merkitykset. Maantieteilijöitä ja muita tieteenaloja edustava kirjoittajakaarti osoittaa, että työn tilalliset ulottuvuudet ovat monitieteisesti kiinnostava tutkimuskohde. Teemanumeron artikkelit aloittaa Teijo Rytterin vertaileva analyysi kahden toisiaan muistuttavan metsäteollisuuspaikkakunnan – suomalaisen Kemijärven ja Kanadan Manitobassa sijaitsevan Pine Fallsin – teollistumisen historiasta ja kiinnostavan erilaisista kohtaloista alan käynnissä olevan rakennemuutoksen myllerryksessä ja paikkakuntien päätyöllistäjinä toimineiden sellutehtaiden lakkauttamisten jälkeen. Seuraavan kahden artikkelin näkökulma työelämän muutoksiin ja tilallisiin merkityksiin viritetty organisatorisesta näkökulmasta. Tuija Koivunen analysoi asiantuntijahaastatteluihin ja etnografiaan perustuen eräällä Pohjois-Suomen harvaan asutulla muuttotappioalueella tärkeänä ”aluepoliittisena” työllistäjänä pidettyä puhelinpalveluyritystä ja erityisesti sen matalapalkkaisten, eri elämäntilanteissa olevien naistyöntekijöiden näkemyksiä työstään. Laura Toivo ja Maija Vähämäki kirjoittavat puolestaan kotihoidon työn organisatorisesta muutoksesta turkulaisen tapaustutkimuksensa valossa. Samoin kuin Koivusen tarkastelemien puhelinpalvelujen siirtäminen matalien työvoimakustannusten alueille ja valtioihin, vanhuspalvelujen yhdistäminen on ollut kansainvälinen trendi, ensisijaisena motiivinaan julkisten palvelujen tehostaminen. Hanna-Mari Ikosen artikkeli tarttuu puolestaan työelämän muutokseen mediämateriaalin avulla. Hän tarkastelee *Maalla*-aikakauslehden esittämää maaseutua nostalgisoituna paikkana, jossa urbaania hektisyyttä pakenevien ja entiseen työelämäänsä tyytymättömien ihmisten on mahdollista löytää omin minuutensa.

Katsausosastossa Jouko Nähti, Pasi Pyöriä, Satu Ojala ja Timo Anttila näkevät etätöiden avaamat mahdollisuudet suomalaisten syrjäseutujen pelastajana varsin heikkoina, sillä tilastojen perusteella kotona työskentely ja työssä liikkuminen ovat yleisimpiä nimenomaan ruuhka-Suomessa asuvilla koulutetuilla tietotyöläisillä. Heli Sjöblom-Immalan tutkimus erityyppisiltä lähtöalueilta saapuneiden muuttajien integroitumisesta työmarkkinoille kymmenen Suomessa asutun vuoden aikana on kiintoisaa luettavaa vallitsevan maahanmuuttopoliittisen ilmapiirin valossa, jossa suositetaan ”työperäistä” maahanmuuttoa. Jani Vuolteenaho vuorostaan hahmottelee suomalaisessa yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla vaivihkaa edenneen uusliberalisaation vaikutuksia työttömien ja huono-osaisten kaupunkiarkeen 1990-luvulta tähän päivään.

Teemanumeron kirjoittajakutsussa emme rajanneet kirjoitusten lähestymistapaa työhön sen enempää näkökulmallisesti kuin maantieteellisestikään. Tässä valossa on kiinnostavaa, että kaikissa lehden artikkeleissa ja katsauksissa käsitellään Suomea, ja tapaustutkimuksia myös yhdistää enemmän tai vähemmän huolestunut, epäkohtiin tarttuva tai vaihtoehtoja etsivä ote. Globalisoituneen ja uusliberalisoituneen Suomen eri kulmilla ja kaupungeissa on meneillään työn maantieteeseen liittyviä syväleikkäviä muutoksia, joita harva osasi ennakoita tapahtuviksi vielä kaksi vuosikymmentä vuotta sitten.

Lähteet

- Alasoini, Tuomo (2010). *Mainettaan parempi työ. Kymmenen väitettä työelämästä*. Eva, Helsinki.
- Beck, Ulrich (1990). *Riskiyhteiskunnan vastamyrryt*. Vastapaino, Tampere.
- Kempainen, Anni (2010). Herrasmies ei tee töitä. A.W. Yrjänä vertaa taiteen tekemistä sienestykseen. *Sue* 9/2010, 12.
- Lefebvre, Henri (1958/1991). *Critique of everyday life. Vol 1: Introduction*. Verso, London.
- McDowell, Linda (2009). *Working bodies. Interactive service employment and workplace identities*. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Siltala, Juha (2007). *Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Otava, Helsinki.